

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Onvoorspelbaarheid

Mensen zijn gewoontedieren. We houden ons vast aan water uit de kraan en een warm huis in de winter. Voorspelbaarheid is in veel opzichten het leidende na te streven principe geworden en geldt als noodzakelijk tegenwicht voor de alomtegenwoordige onzekerheid. We staan onder grote druk die de huidige tijd onzeker en ‹vloeibaar› heeft gemaakt, zoals Zygmunt Bauman het kenschetste. We proberen houvast te krijgen, de controle te herwinnen, maar meestal glipt het leven ons als water door de vingers. Ook een psychoanalytische behandeling kent een onvoorspelbaar beloop, en is volgens Freud een reis door onbekend terrein. Dat is wellicht een van de redenen waarom die behandeling vanuit het oogpunt van doelmatigheid niet meer voor vergoeding in aanmerking komt. In het recente integrale zorgakkoord wordt in Nederland opnieuw gepleit voor duidelijker eisen die we aan een behandeling en dus ook aan een behandelaar moeten stellen. Alleen werkzame behandelingen — dat wil zeggen: behandelingen met een voorspelbaar positief eindresultaat — worden dan nog bekostigd. In jargon: van inspanningsverplichting naar resultaatverplichting.

‹Omdat we het samen steeds beter willen doen› is een slogan van de Alliantie kwaliteit geestelijke gezondheidszorg (Akwa GGZ) die prominent als missionstatement op de website staat. Akwa GGZ is een alliantie van beroepsverenigingen (psychiaters, psychologen, psychotherapeuten), patiënten- en naastenverenigingen, overkoepelende zorgorganisaties en verzekeraars. Het lijkt in eerste instantie een vriendelijke oproep om er samen iets van te maken. Maar het ‹steeds beter› doet vermoeden dat het nooit goed genoeg is. Terwijl in de realiteit het omgekeerde het geval lijkt te zijn: het gaat eigenlijk ‹steeds slechter› in en met de zorg in brede zin. Huisartsen maar ook medewerkers in de geestelijke gezondheidszorg stoppen en verlaten het vak, de wachtlijsten worden langer, hele ziekenhuizen gaan failliet of een minder rendabel onderdeel zoals een spoedeisende hulp (SEH) moet sluiten, specialistische psychotherapieafdelingen worden opgeheven, crisisdiensten zijn onderbezet enzovoort. Er is zelfs sprake van een dreigend ‹zorginfarct›, waarbij vanzelfsprekende onderdelen van de zorg verdwijnen en beschikbaarheid van de overblijvende zorg vermindert. Enerzijds heeft dit te maken met het mislukte uitbesteden van voormalige overheidsvoorzieningen — zoals zorg, maar ook onderwijs, wonen, vervoer- en nutsbedrijven — aan particuliere partijen in de markt, waardoor we in uiteenlopende crises terecht zijn gekomen. Anderzijds wordt het ook bepaald door het niet accepteren van de onvoorspel-

baarheid en complexiteit van het leven. We willen in deze vloeibare tijd een maakbaar bestaan, een geregeld leven, met een ‹vast en zeker› pensioen, continue beschikbaarheid van internet, treinen die op tijd rijden, en op loopafstand een hulpverlener die met zorg op maat helpt wanneer nodig. Voorspelbaarheid en beschikbaarheid zijn de drijvende uitgangspunten. Mede als gevolg hiervan zijn we in de zorg te veel tijd kwijt om alle processen transparant, ‹accountable›, controleerbaar en efficiënt te maken.

Hartmut Rosa houdt in zijn boek *Unverfügbarkeit* een pleidooi voor ‹onbeschikbaarheid›, zoals de titel in Nederlandse vertaling luidt. Volgens de vertaler gaat *Unverfügbarkeit* om zowel onbeschikbaarheid als onbeheersbaarheid en daarmee dus ook om onvoorspelbaarheid. Rosa beschouwt onbeschikbaarheid als een noodzakelijke voorwaarde om tot een resonerend leven te komen. Responsiviteit, of het vermogen om te resoneren, is de essentie van alle mogelijke verhoudingen tot de wereld. Het is niet van belang om over de dingen te beschikken, zoals alle muziek op een streamingdienst, alle volgers op sociale platforms, of je slaapkwaliteit op een smartwatch, maar om ermee te resoneren, door iets geraakt te worden en vervolgens weer op deze respons te reageren (Rosa 2022). Door een dergelijke ervaring van resonantie is het pas mogelijk tot verandering te komen. Het oorspronkelijke menselijke verlangen naar resonante relaties is echter gewijzigd in een onverzadigbaar verlangen naar objecten, of meetbare gebeurtenissen, die immers de belofte van volledige beschikbaarheid impliceren. Je bent wat je hebt of laat zien, of waar je bent geweest. We leven in een digitale en ‹smart› (specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden) samenleving die ons via socialmediaplatforms parametrisch tegemoet treedt in de vorm van likes, swipes, tweets, volgers enzovoort. Digitaal betekent letterlijk numeriek en dus meetbaar, controleerbaar, voorspelbaar en uiteindelijk beschikbaar. Echter, de wereld die berekenbaar en beheersbaar is gemaakt, die ‹verdinglijkt› is, verliest haar betekenis, en is naar analogie van Max Weber een onttoverde wereld die vervreemding in de hand werkt. Geluk en directe bevrediging worden verwacht van bezit, beschikbaarheid en voorspelbaarheid, terwijl het onzekere en langdurige proces van je iets eigen maken en verder komen door met vallen en opstaan iets te leren meer voldoening geeft.

Voorspelbaarheid blijkt echter steeds meer een illusie. Rosa kent de chaostheorie een belangrijker plaats toe nu er minder duidelijke verbanden blijken te bestaan tussen oorzaak en gevolg en de complexe wereld dientengevolge juist steeds onbeschikbaarder wordt (zie ook Dirx 2022). Dus hoewel de poging tot beheersing van de wereld tot mislukken gedoemd is en de wereld juist steeds onbeschikbaarder lijkt te worden, is het verlangen ernaar alleen maar gegroeid. Het verlangen is zelfs eisend en dwingend geworden, voor minder doen we het niet. Ieder nadeel moet gecompenseerd, iedere fout geëxcu-seerd, iedere verantwoordelijke vervolgd of gecancelled, en kwaliteit moet gega-

randeerd zijn. Een sneeuwzekere skivakantie met alle dagen zon, anders volgt een juridische claim.

We leven in een tijd vol belevenissen, maar met weinig resonerende ervaringen. Een belevenis heeft weinig tot geen effect op degene die eraan blootgesteld wordt, terwijl een ervaring een transformatie kan bewerkstelligen. Een ervaring heeft invloed, kan vormend zijn en richting geven aan het leven. Een ervaring ›resoneert› in de terminologie van Rosa; ze raakt en verandert ons. Het is in dialoog zijn, in contact staan. Er is een zingevend narratief; het gaat niet om het meetbare en telbare, maar om het vertelbare (Han 2022). Juist hierin schuilt een pleidooi voor de psychoanalytische behandeling als een ontdekkingsreis zonder duidelijk meetbaar doel anders dan een in zichzelf gezochte verandering, en daarmee resonerende emotionele ervaring. Een psychoanalytische behandeling gaat niet zozeer om eenduidigheid, maar om gelaagdheid; de route verloopt niet volgens transparante coördinaten, maar grotendeels onbewust, en er zijn geen generaliseerbare *points of interest*, maar het is veeleer een persoonlijk traject. Het gaat daarbij om toewijding en beïnvloeding aan en van twee kanten. Het vergt een dubbele inspanningsverplichting, waarbij procesvariabelen (de reis) belangrijker zijn dan outcomevariabelen (het resultaat).

In dit nummer is dit gegeven terug te vinden in het artikel van Lut De Rijdt, die verhaalt over een resonerende ervaring met transgenderpersonen. Ze toont zich hierin nieuwsgierig, op momenten verwonderd, maar laat zich raken en de lezer meevoelen met haar respons. De intrigerende bijdrage van Jaap Ubbels gaat over negativiteit en de betekenis van het niets. Hij werpt zijn licht op het zwarte gat waaraan niets ontsnapt en doet dat aan de hand van Bion en Beckett. Vrij naar Laozi is de kortste samenvatting: ›Denk niets en er is niets wat niet gedacht kan worden.›

Jos Dirkx

Literatuur

DIRKX, J. (2022). Ecopsychoanalyse — Naar een paradigma van complexiteit. *Tijdschrift voor psychoanalyse en haar toepassingen*, 28(1), 41-52.

HAN, B.-C. (2022). *De palliatieve maatschappij*. Utrecht: Ten Have.

ROSA, H. (2022). *Onbeschikbaarheid*. Amsterdam: Boom.